

שימוש בזוגות כלבים לצורך אבטחה היקפית בבתי הסוהר

דר' נעם תבור*

מבוא

בשנת 1986 קיבל נציב שב"ס דאז, רפי סויסה, החלטה אסטרטגית לפתח את מערך השימוש בכלבים לצורך אבטחת בתי הסוהר¹.

על מנת ללמוד את התחום ולהתבסס על ידע קיים בארץ, פנו גורמי שב"ס אל התעשייה הצבאית ואל המשטרה. בתעשייה הצבאית הפעילו כלבים בתוך גזרות מתוחמות ובמשטרה הפעילו כלבי שמירה על כבלים. בתחילה שולבו שתי השיטות בבתי הסוהר, אך בהמשך הועדפה שיטת הגזרות אשר מתאימה למערך האבטחה ההיקפי של בתי הסוהר ומספקת ביטחון רב יותר.

מערך הכלבים בשב"ס התפתח והשתכלל מבחינת תפעול ואמצעים והתמקצע בתחום של כלבי אבטחה ושמירה. אורחים ממערכות ביטחוניות אחרות אשר עוסקים בתחום הכלבנות, מביעים התפעלות בביקוריהם לגבי ההישגים אליהם הגיע שב"ס בתחום זה.

להגביר את עוינות הכלבים כלפי זרים. אין בשיטות האימון כל גרימת כאב או סבל לכלבים והן מושתתות על חיזוקים חיוביים.

בשנת 1998 הוחלט לבחון תופעה, שהייתה אקראית עד אז ובה הוצבו זוגות כלבים (זכר ונקבה) באותה גזרה. לאור מספר בריחות של אסירים דרך גזרות כלבים, התפתחה בקרב הממונים על הביטחון תחושה שיש לחזק את מרכיב ההרתעה וההרתעה בגזרות הכלבים. לאור זאת, ביקשו הממונים, כדרישה מבצעית, להגדיל את מספר הכלבים בגזרות.

בהסתמך על עקרונות ידועים לגבי התנהגות כלבים, גויסו במהלך מספר חודשים עשרות כלבות, אשר צורפו לכלבים בגזרות על מנת ליצור מבנה של זוגות כלבים בגזרות רבות ככל שניתן, אך זאת בהתאם למגבלות תקני כ"א, תקציב וכו'. בהמשך נכתב ומוסד נוהל הפעלת כלבים בשיטת הזוגות². השיטה הוטמעה בימי עיון³⁻⁴, בביקורות, בהכשרות

שימוש בכלבים לאבטחת מיתקני שב"ס

כיום, מפעיל שירות בתי הסוהר כ-200 כלבי אבטחה ושמירה בגזרות מתוחמות בעשרה בתי סוהר. הכלבים פועלים באופן משוחרר (לא על כבלים) בין שתי גדרות. גודל גזרה ממוצע – 3x50 מ'. הכלבים נמצאים בפעילות מבצעית בערב ובלילה – ובמשך היום נחים בתאים בכלביה. זאת מלבד ימים שישי ושבת, בהם מוצבים הכלבים בגזרות באופן רצוף.

הכלבים מגויסים לשב"ס כתרומות ממקורות שונים: אזרחים, משטרה, צה"ל, תחנות הסגר ואגודות צער בעלי חיים. כל כלב נבחן בגיוסו על פי מדדים הקבועים בנוהל, הכוללים: גיל, בריאות, גודל, התנהגות – חריפות, עירנות, התמדה, תוקף חיסון נגד כלבת ועוד. לאחר גיוסם, מוכשרים הכלבים במשך מספר חודשים בשיטות אימון מיוחדות, אשר מיועדות ליצור קשר בין הכלב לכלבן – מצד אחד, ומצד שני,

* דר' נעם תבור – רב כלאי, קצין תפעול כלבי שירות, מח' ביטחון, שב"ס.

■ הזכר שואף להגן על בת זוגו, מתוך חוש בעלות ומנהיגות.

■ הכלבה שואבת ביטחון מהימצאות הכלב בקרבתה.

■ בהיעדרו של מנהיג בטריטוריה (הכלבן), מקבל על עצמו הכלב הזכר את תפקיד המנהיג ומתפקד בהתאם.

■ זכר ונקבה נמנעים, בדרך כלל, מעימות אלים בינם לבין עצמם, עקב הבדל מעמד ניכר וחוסר תחרותיות זוויגית. לא כך הוא הדבר לגבי זוג זכרים או זוג נקבות, שמוצבים יחד.

שירות בתי הסוהר מפעיל זוגות כלבים (זכר+נקבה מעוקרת) בשני שלישים מהגזרות בבתי הסוהר (69 גזרות מתוך 104 גזרות). בשליש הנותר, מוצב כלב אחד – זכר (כלבים זכרים, בדרך כלל תוקפניים יותר מהנקבות, גדולים ומרתייעים יותר). נצפה אפקט סינרגיזם (סך השניים יחד גדול מסך השניים לחוד), בתפקוד של זוגות כלבים בגזרות לעומת יחידים⁶.

לאחר הפעלה של מעל שלוש שנים, משוכנעים סגל הכלבנים והממונים המקצועיים כי בהפעלה שקולה, השיטה הנה יעילה ומניבה תוצאות משמעותיות באבטחת בתי הסוהר. השיטה נבחנת בפועל באופן שוטף, כאשר כלבים מסוימים מוצבים לבד או יחד בגזרה ותפקודם מושווה. לאחר מספר שנים של אימונים ומבחני כשירות לכלבים, במהלכם בוצעו תצפיות על התנהגות זוגות הכלבים בזמן פעילות מבצעית, נרכש ניסיון בהתאמת זוגות הכלבים. פותחו שיטות המאפשרות איתור זוגות מתאימים, לאחר מכן חיבור הזוגות ולבסוף הגברת תפקודם כזוג באמצעות אימונים (ניתן דגש באימונים על היתרון היחסי של זוג כלבים בטיפול במצב של יותר מאיום אחד).

לא נעשה מאמץ לחבר בין שני זכרים, עקב הנטייה לקרבות בינם לבין עצמם, כמו כן לגבי נקבות; ובמיוחד לאור העובדה, כי צמד נקבות אינו מספק מרתייע בהופעתו.

כלבנים ובמבחני אבטחה ושמירה שנערכו ביחידות. פותח דו"ח הצבה בגזרות, המחייב הצבת זוגות כלבים בנקודות תורפה בהיקף בית הסוהר, כחלק מתורת האבטחה של המיתקן.

הפעלת שיטת הזוגות – רקע ונתונים

הפעלת שיטת הזוגות נסמכת על עקרונות ידועים לגבי התנהגות כלבים, אך גם על הנחות על סמך ניסיון העבודה של הכלבנים בשטח⁵.

כלב הבית הוא בעל חיים חברתי טריטוריאלי. את בני האדם המגדלים אותו, הוא רואה כבני להקתו. רוב הנקבות של המינים הטריטוריאליים לא מוכנות להזדווג עם זכרים חסרי טריטוריה. על כן מנהלים הזכרים תחרות, שתכליתה השגת שטח. לעתים, מפגינות גם נקבות נטייה לרכוש שטח ולהגן עליו. רוב המינים הטריטוריאליים מגינים על שטחם רק כנגד בני אותו מין (רונו, 1994). מכיוון, שהכלב רואה את עצמו כפרט בלהקה שאליה הוא משתייך (משפחת האדם), הוא מתנהג אל אדם זר כאל אורח לא קרוא בטריטוריה של המשפחה.

יצר הלהקה טובע בכלבים באופן גנטי. כלבים משוחררים מתקבצים וחיים בלהקות המונות עשרות פרטים (נדולני, 1993). הרצון להיות חבר בלהקה הוא אחד האינסטינקטים החזקים ביותר של הכלב (טיילור, 1986).

לכלב יש יצר מגונן טבעי חזק. רצונו להגן על בעליו – הכלבן, על משפחתו – להקתו, על ביתו ועל חצרו – גזרת הכלבים. שילוב של שלושת גורמים אלה: טריטוריה, להקה ומנהיג – הוא המעצים את ביטחונם ואת רצונם של הכלבים לשמור על גזרותיהם. בהתבסס על ידע זה, נערכה אקסטרפולציה התנהגותית לצורכי הביטחון של שב"ס ונקבע כי זכר ונקבה יחדיו הם הנוסחה המתאימה לגזרות הכלבים:

■ זוג שואף להגן על הטריטוריה אליה הוא חש שייכות.

דין בתוצאות והצורך במחקר

שילוב כלב בעל ביטחון עצמי עם כלבה חששנית מקנה "חבילת אבטחה" מיטבית, הכוללת את עוצמת הזכר מצד אחד ואת נבחנותה היתרה של הכלבה מצד שני. מצב זה מסייע בהשגת יכולת הרתעה והרתעה מוגברת.

על מנת להרחיב את הידע בנושא, נערך חיפוש לאיתור מחקרים בתחום זה בעולם. החיפוש כלל פנייה לאינטרפול, בדיקה שנערכה על ידי המידענית של המשרד לביטחון הפנים בבתי סוהר ובמשטרות בעולם, סריקות באינטרנט וחיפוש במאגרי מידע של אוניברסיטת ת"א. לצערנו, לא אותר אף מחקר התנהגותי בתחום זה.

התצפיות, שערכו הכלבנים בשלוש השנים האחרונות וניסיונם, מאפשרים לנו לשער את השערת המחקר הבאה: כלבים (זכר ונקבה) פועלים טוב יותר במשימות אבטחה ושמירה בהיותם מוצבים בגזרה ביחד, כזוג, מאשר כשהנם מוצבים בגזרות בנפרד.

כדי לאשש את ההנחה, כי אכן קיימת פעילות מוגברת ומחוזקת בזוגות אשר אותה ניתן לנצל כ"אנרגיית אבטחה ושמירה", דרוש מחקר מדעי, בו יבוססו ממצאים בהתאם לעקרונות סטטיסטיים של ניסויים. תנאים הכרחיים לאמינות המחקר:

- הזוג הנחקר חייב להיות נטול תוקפנות הדדית בכל המצבים (יש כלבים שלא מסתדרים יפה ביחד, במיוחד בעת ריגוש גבוה).

- דרושה תקופת הסתגלות הדרגתית של שבועיים לפחות בגזרות קבועות, על מנת לנטרל את גורם הגזרה הזרה והמאיימת לגבי אותו כלב.

- בתקופת ההסתגלות – דרושה שגרת חיים אחידה, צפויה וקבועה.

- רצוי, ששעת ביצוע המבחן לכלבים תהיה אחידה ככל הניתן.

מספר מדדים קיימים לבחינת התאמה של זוג כלבים בינם לבין עצמם, ועבור תפקודם בגזרות:

- לפחות אחד מבני הזוג מרשים בגודלו (בד"כ הזכר).

- לפחות אחד מבני הזוג מרבה לנבוח (בד"כ הנקבה).

- כאשר נמצאים יחדיו, שניהם ערניים וחרופים.

- כאשר נמצאים יחדיו, אינם נרתעים ומאיימים על אדם זר קרוב לגדר.

- בעת הפעילות המבצעית, אינם תוקפים זה את זה (זוג לא מתאים תוקף זה את זה עם העלייה ברמת הריגוש, זהו מאבק דומיננטיות שלא יושב).

- מסוגלים לקבל מזון יחדיו בגזרה.

התאמה נכונה של זוגות מותנית במקצועיות, באכפתיות וביכולת התבוננות של הכלבן המטפל. כלבן, שמציב כלבים באופן שאינו עולה בקנה אחד עם המדדים שפורטו לעיל, במיוחד לגבי שני המדדים האחרונים – גורם לנזק בלתי הפיך, לעתים, לתפקוד הכלבים. הצלחת ההתאמה נבחנת על ידי הכלבנים וכן על ידי הגורמים המקצועיים, אשר מקיימים מבחני אבטחה ושמירה בביקורות יזומות.

סגל הכלבנים, אשר פועל בשיטה זו מספר שנים ובאופן ממוסד כשנתיים, משוכנע שזוג כלבים (בתנאי שהותאם על פי המדדים לעיל), מתפקד טוב יותר בהיותו זוג, מאשר שני כלבים הפועלים בנפרד. כלומר, הפעלת כלבים בזוגות יוצרת סינרגיה – רווח נוסף אשר מושג רק כתוצאה מפעילות משותפת.

נצפו אירועים רבים, בהם כלבים, אשר נהגו לפעול לבד בגזרות, החלו להיחלש בביצועים, כתוצאה מהתבגרותם והזדקנותם או משעמום. תוך זמן קצר, לאחר שצורפה להם נקבה מתאימה, השילו מספר שנים מגילם מבחינה התנהגותית וחזרו לתפקד היטב.

■ **חריפות** – מידת הנחישות של הכלב/ה לבצע את המשימה.

■ **התמדה** – כמה זמן נשאר הכלב/ה נחוש בתפקודו.

הגירויים להפעלה בבדיקה המבצעית:

■ התקרבות איטית של אדם זר לגדר – שהייה – נסיגה.

■ התקרבות מהירה של אדם זר לגדר, צעקה, נפנוף ידיים, שהייה ונסיגה.

■ כמו שני הסעיפים הראשונים אבל בביצוע שני אנשים.

■ הצעת מזון דרך הגדר על ידי אדם זר.

■ תרגיל הסחה עם שני אובייקטים זרים.

■ מחלק/מחלקי הציונים חייבים להיות מיומנים ובעלי יכולת לזהות תבנית פעילות נכונה של כלב אבטחה ושמירה. הם יתורגלו בכך מראש על ידי אחראי הכלביות בבית הסוהר שבו ייערך המחקר. התרגול לא צריך לכלול את הכלבים שבניסוי.

■ המחקר צריך לכלול לפחות עשרה זוגות כלבים.

■ רצוי כי המחקר ייערך בעונה יציבה (ללא גשם סוער וללא חום כבד).

■ דרושה כתיבת שאלון מיוחד אשר יהווה את הכלי הבסיסי להערכת תפקוד הכלבים בדרך של מתן ציונים.

■ תידרשנה חזרות מספר על הבדיקות על מנת לבדוק את עקביות התוצאות.

מדדים הדרושים לבדיקת תפקוד הכלבים:

■ **ערנות** – כמה זמן חולף מרגע הגירוי עד לתפקוד מלא ככלב אבטחה.

סיכום

הממונים על מערך הכלבים בשירות בתי הסוהר בישראל ממליצים לעוסקים בתחום של כלבי אבטחה ושמירה לשקול אפשרות פעילות בשיטה של זוגות כלבים יחדיו. זאת, בהתאם לתנאים הפיזיים הקיימים ולמגבלות נוספות. יש לסייג את ההמלצה בכך שהשיטה מושתתת על עקרונות מוכרים של התנהגות כלבים, תצפיות שטח וניסיון מצטבר רב, אך לא על מחקר מדעי ספציפי בנושא.

ומומלץ לחקור בעתיד את הנושא באופן מדעי, לצורך הסקת מסקנות, שיפור והתייעלות.

ביבליוגרפיה

- טיילור, ד. (1986). הכלב, הוצאת כתר: ירושלים. עמ' 13-12, 39-36, 217-210.
- נדולני, י. (1993). כלב, שירות ואבטחה. משרד הבטחון – ההוצאה לאור. עמ' 31-29.
- רוגן, ע. (1994). תקשורת בעולם החי. עיתון חי.

הערות

1. מכתב נציב בתי הסוהר רפי סויסה (1986), סיוע בהקמת כלביות שב"ס, תיק מס' – נכס 419-1.
2. נוהל מערך כלבים 03-4011 (1.11.2000), הצבת כלבים בגזרות, מחלקת ביטחון.
3. יום עיון כלבנים (12.1.2000), שיטת זוגות הכלבים – מסקנות ויישומים לאור הניסיון הנצבר, קובץ ארצי – 386.
4. יום עיון כלבנים (14.1.02), התנהגות כלבים ובעיות התנהגות, קובץ – 26, בט/4.
5. כלבים בשירות המשטרה (1989), אכ"א – מדור תורות והוצאה לאור, עמ' 9-10.
6. נוהל מערך כלבים 03-3001 (1.11.2000), אימון כלבי שמירה ואבטחה, מחלקת ביטחון.